

ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.99

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.3-2.4>**О. А. Агарков**доктор політичних наук, професор,
професор кафедри психології
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНА ТА ОСОБИСТІСНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У СТРУКТУРІ Я-КОНЦЕПЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

У статті виявлені особливості формування соціальної та особистісної ідентичності як складової частини Я-концепції на різних етапах професійного становлення студентів-психологів. Розглянуто проблему Я-концепції в сучасній психології, яка переважною кількістю дослідників визначається як ядро особистості та характеризується суб'єктивністю, багатоаспектністю, організованістю та структурованістю, порівняно стійка та формується в процесі соціальної взаємодії. Визначено, що ідентифікація як процес формування та розвитку Я-концепції спрямований на визначення Я-образу через засвоєння соціальних ролей, соціальних статусів і соціальних норм, що набуває особливого значення під час професійного становлення студентів-психологів.

Соціальна ідентичність (результати діагностичного дослідження за методикою «Тест двадцяти тверджень на само ставлення») представлена суб'єктивними ідентифікаціями за психологічними особливостями опитаних – 82% складають суб'єктивні визначення само ставлення та самоатрибуції якостей та рис. Лише 7,75% відповідей стосуються самовизначення себе як суб'єкта соціальної взаємодії, яка виступає умовою формування позитивної Я-концепції, соціального Я як її складовою частиною, і особистості в загалі. Залежно від курсу навчання студентів можна зазначити зростання соціальних ідентифікацій (з 1,25% на першому курсі та 16% на четвертому) і зниження суб'єктивних, атрибуційних уявлень про власне «Я» (з 91% на першому курсі та 66% на четвертому), що свідчить про зростання рівня рефлексивності серед студентської молоді. Особливо слід зазначити статистично значне відхилення показників від переходу з 2-го курсу на 3-й курс, що пов'язано з проходженням нормативної кризи середини навчання (2-3 курси) – розчарування/сформованість професійної Я-концепції.

Як складова частина Я-концепції низька соціальна та когнітивна складність ідентичності та уникнення соціальної взаємодії (як низький рівень самоуявлень про себе як соціального суб'єкта, наділеного роллю та статусом) може сприяти формуванню негативної Я-концепції та ускладненню процесу професійного становлення студентів-психологів, що вказує на важливість соціальної ідентичності, як змістового простору соціальних контактів на всіх рівнях соціуму, як чинника можливої соціальної ізоляції індивіда.

Ключові слова: професійне становлення, студентство, Я-концепція, ідентифікація, соціальна та особистісна ідентичність, нормативні кризи навчання.

Постановка проблеми. Професійне становлення студентів-психологів пов'язане не тільки із навчальною діяльністю, але й з формуванням і розвитком позитивної Я-концепції особистості майбутнього психолога. Студентський вік – це насамперед особливий період соціалізації особистості, який передбачає формування та стабілізацію соціальної та особистісної ідентичності, що виступає як складова частина цілісної Я-концепції. Проходячи низку нормативних криз професійного становлення, майбутній професіонал формує власний образ Я через процес самоідентифікації, тому актуальною науковою проблемою є виявлення особливостей соціальної та особистісної ідентичності в структурі Я-концепції студентів-психологів.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема Я-концепції досліджувалася багатьма вітчизняними та закордонними вченими. На сьогодні у закордонній психології виокремлюються три основні підходи до тлумачення поняття Я-концепції та розуміння її феноменології: гуманістичний підхід (Р. Бернс, А. Маслоу, Р. Мей, К. Роджерс, В. Франкл та інші); психодинамічний підхід (Е. Берн, Дж. Марсія, Г. Саллівен, А. Фрейд, Е. Фром, К. Хорні та інші); інтеракціоністський підхід (В. Вундт, Н. Грот, П. Жане, Ч. Кулі, Т. Ліппс, Дж. Мід та інші). Що стосується вітчизняної психології, то на даний час накопичений великий масив фундаментальних наукових праць, присвячених вивченню Я-концепції як психічного утворення

особистості та аналізу його структурних складників (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, П. Зінченко, І. Кон, О. Леонтьєв, В. Мерлін, С. Рубінштейн, А. Спіркін, В. Столін, І. Чеснокова, В. Ядов та інші.). Серед останніх досліджень з проблематики Я-концепції особистості виділяються роботи Б. Кайгородова, М. Коваленко, Н. Конакової, І. Монахової, М. Омарової.

Наукові дослідження проблеми професійного становлення студентів-психологів і розвиток Я-концепції актуалізується в працях багатьох вчених, таких як: О. Бондаренко, С. Васьківської, Ж. Вірної, В. Власенко, Л. Долинської, О. Дусавицького, П. Горностай, Т. Говорун, Є. Заїки, О. Іванової, В. Карікаш, Н. Коломінського, Н. Крейдун, С. Максименка, В. Панка, Н. Пов'якель, Ю. Приходько, Л. Терлецької, Л. Уманець, Н. Шевченко, Н. Чепелевої, Т. Щербакової, Т. Яценко та інших. Однак сьогодні недостатньо вивченою виступає проблема формування соціальної та психологічної ідентичності як складової частини Я-концепції.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає у виявленні особливостей формування соціальної та особистісної ідентичності як складової Я-концепції на різних етапах професійного становлення студентів-психологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В науковій літературі наявні різні підходи до вивчення Я-концепції, що з одного боку, дає змогу виявити її різні компоненти, а з іншої – ускладнює визначення даного феномену та виявлення конкретного змісту даного поняття. В сучасній психологічній науці немає єдиного трактування поняття «Я-концепція» і уявлень про структуру даного феномену. Наприклад, К. Роджерс вважав, що Я-концепція – це «організована та доступна усвідомленню структура уявлень про себе, яка включає уявлення про власні характеристики та можливості, уявлення про себе щодо інших і навколишнього середовища, ціннісні характеристики, які ґрунтуються на особистісному досвіді, цілі та ідеали, що мають позитивне або негативне значення» [15, с. 136]. На думку Ф. Райса, Я-концепцію можна визначити як свідоме когнітивне сприйняття й оцінку індивідом самого себе, тобто думки про себе. «Я-концепцію» можна також назвати самопередбачуваною, гіпотетичною ідентичністю [12]. По-іншому трактує Я-концепцію Д. Стейнс. На його думку, Я-концепція представлена у свідомості як система уявлень, образів і оцінок, які стосуються самого індивіда. Вона включає оцінні уявлення, що виникають в результаті реакцій індивіда на самого себе, а також уявлень про те, який він має вигляд в очах інших людей. На основі останніх формулюється й уявлення про те, яким би він хотів бути та як він повинен себе поводити [16, с. 84].

У радянській та вітчизняній психології Я-концепція розглядається через категорію «самосвідомості особистості». Так, в працях О. Тихомирова Я-концепція та образ Я визначаються як компоненти самосвідомості, які виступають носіями знання про себе та образу себе [14]. В. Столін розглядає Я-концепцію як суму уявлень про те, як індивід усвідомлює себе, а образ Я визначає як те, як індивіда бачать інші. На його думку, Я-концепція, як і Я-образ, є продуктом самосвідомості. Він припускає, що поняттєво-концептуальне уявлення індивіда про самого себе, як продукт самосвідомості, одночасно є і його істотною умовою, і важливим моментом цього процесу. «Я-концепція – не просто продукт самосвідомості, але й важливий чинник детермінації поведінки людини, таке внутрішньо особистісне утворення, яке багато в чому визначає напрям її діяльності, поведінки у ситуаціях вибору, контакти з людьми. «Продукт», «умова», «процес» – необхідні параметри «Я-концепції» [13, с. 210].

Особливого значення для даного дослідження має теорія Я-концепції Р. Бернса. Одним із головних досягнень Р. Бернса в дослідженні Я-концепції є розробка структури Я-концепції індивіда, яку він розуміє як сукупність установок особистості, що спрямована на саму себе [4, с. 334]. В структурі Я-концепції він виділив такі складники: 1) когнітивна складова частина (образ Я – уявлення індивіда про себе); 2) емоційно-оцінна складова частина (самооцінка афективна оцінка цього уявлення, яка може володіти різною інтенсивністю, оскільки конкретні риси образу Я можуть викликати більш-менш сильні емоції, пов'язані з їх засудженням або прийняттям); 3) поведінкова складова частина (потенційна поведінкова реакція – конкретні дії, які можуть бути викликані образом Я і самооцінкою).

Розуміння Я-концепції в теорії Р. Бернса відбиває її структурно-динамічний характер. Образ Я (структура уявлень про себе самого) складається з когнітивних складових частин установок (рольові, статусні, майнові, ціннісні характеристики людини). Всі вони входять в образ Я з різною вагою, тобто утворюють ієрархію з точки зору суб'єктивної значущості. Когнітивна схема образу Я містить дві підсистеми: 1) особистісна ідентичність – самовизначення людиною своїх фізичних, інтелектуальних, моральних і психологічних рис; 2) соціальна ідентичність, яка визначається належністю людини до різних соціальних категорій – раси, національності, класу, статі, соціальної групи; до виконання певних соціальних ролей. Соціальна ідентичність включає і те, що про нас думають інші, або те, що ми приймаємо за їх ставлення до нас. Через розуміння інших людей індивід приходить до формування свого соціального Я. Поряд з особистісною ідентичністю соці-

альна ідентичність виявляється важливим регулятором самосвідомості та соціальної поведінки. Другий компонент – динамічний, процесуальний – це емоційно-оцінний компонент. Джерелами оцінних суджень індивіда про себе самого є: соціально-культурні стандарти та норми соціального оточення; соціальні реакції інших людей на індивіда (їх суб'єктивна інтерпретація); індивідуальні критерії та стандарти, що засвоєні індивідом у житті. Фактично індивід реалізує два процеси самооцінки: порівняння реального Я з ідеальним Я; порівняння реального Я з соціальним Я. Крім того, він вважає, що оцінний момент установок щодо себе – це емоційно пережите внутрішнє співвідношення реального, дзеркального й ідеального Я, що змушують індивіда додавати той чи інший статус, значущість «Я у світі».

Отже, за Р.Бернсом Я-концепція – це активний продукт самосвідомості, що керує поведінкою людини, який відіграє трояку роль: 1) сприяє досягненню внутрішньої погодженості особистості; 2) визначає інтерпретацію досвіду; 3) є джерелом очікувань.

Суттєвим механізмом формування та розвитку Я-концепції виступає механізм ідентифікації. Поняття ідентифікації виявляє той факт, що одним із найпростіших способів розуміння іншої людини є уподібнення себе до неї. Феномен ідентифікації належить до найзначніших і найяскравіших процесів людського спілкування. У сучасній літературі це поняття має неоднозначне тлумачення. Так, А. Бандура вважає, що ідентифікація належить до процесу копіювання думок, почуттів або дій іншої людини, яка є моделлю [1]. На переконання Д. Гертвіца, ідентифікація – це набуття чи засвоєння цінностей, ідеалів, ролей, моральних якостей іншої людини, особливо батьків [5]. Згідно з визначенням Р. Адаменка і Б. Дейгера, коли один суб'єкт ідентифікується з іншим, то він розглядає модель як значущого іншого, переживає до неї почуття симпатії, засвоює її норми та цінності, позитивно сприймає прямий контроль моделі над собою. М. Герберт розглядає ідентифікацію як процес, з допомогою якого один суб'єкт уподібнюється до іншого, переймаючи цінності, погляди, установки та життєвий досвід, а також специфічні форми його поведінки. Термін «ідентифікація» Б. Паригін вживає для опису взаємного уподібнення людей [5].

В рамках символічного інтеракціонізму основи дослідження соціальної ідентичності були закладені роботами Ч. Кулі та Дж. Міда. Дж. Мід розглядав ідентифікацію як результат соціальної взаємодії. Як інструмент ідентифікації індивіда з групою він вводить поняття «узагальнений інший» [7]. Послідовник Дж. Міда – Р. Томе вивчав взаємозв'язок соціального Я з уявленнями про іншого. З погляду ученого, Інший грає вирішальну роль

у процесі становлення ідентичності, присутність Іншого включається в усвідомлення себе, яке ніколи не відокремлене від усвідомлення Іншого як партнера [8].

Структура ідентифікації включає поведінковий, когнітивний і емоційний компоненти. Головними функціями ідентифікації як механізму розвитку особистості та Я-концепції є: 1) формування самосвідомості; 2) формування соціально значущих особистісних якостей; 3) інтеріоризація норм, стереотипів, ролей, ціннісних орієнтацій, смислових установок, мотивів і через них регуляція поведінки. Таким чином, ідентифікація з погляду авторів різних концепцій особистості виступає як механізм освоєння соціального досвіду. Особистість – соціально-культурологічна конструкція, що відбиває соціальну суть людини. Індивід, через механізм ідентифікації привласнює соціальний досвід і перетворюється на особистість.

Отже, переважна кількість визначень поняття «ідентифікація» свідчать про те, що під ним здебільшого розуміють механізм міжособистісної регуляції поведінки індивідів у процесі спілкування та взаємодії, що сприяє формуванню соціального Я суб'єкта соціальної взаємодії. На рівні Я-концепції процес ідентифікації підпорядкований потребі в належності людини до спільноти, до визнання цією спільністю. Я-образ на цьому рівні характеризується системою соціальних ідентичностей.

Так, Х. Тейджфел і Дж. Тернер визначили соціальну ідентичність як «ті аспекти «образу Я» людини, які виникають з соціальних категорій, до яких він відчуває свою належність» [8, с. 8–47]. Теорія соціальної ідентичності будується на таких загальних положеннях: 1) люди прагнуть утримувати або підвищувати свою самооцінку, тобто прагнуть до позитивної Я-концепції; 2) соціальні групи або категорії та членство в них пов'язані з позитивним або негативним ціннісним смислом, тому соціальна ідентичність може бути позитивною або негативною, з огляду на оцінку тих груп, які беруть участь в створенні соціальної ідентичності людини; 3) оцінка своєї власної групи визначається під час співвідношення з іншими конкретними групами шляхом соціального порівняння значущих властивостей і характеристик. Таким чином, у своїй теорії автори підкреслюють, що соціальна ідентичність – це результат процесу соціальної категоризації, під яким розуміється фундаментальний когнітивний процес, який дозволяє нам організовувати інформацію про навколишній світ.

Н. Іванова надала схему категоризації Дж. Тернера, згідно з якою: 1) суперординатний – вищий рівень визначення себе як частини широкої спільноти, що підпорядковує практично всі відомі групи [6, с. 21–22]; 2) проміжний (серед-

ній) – визначення себе в термінах групової належності, наприклад професійної; 3) субординатний, визначення себе в індивідуальних, особистісних якостях як унікального індивіда. Хоча цей рівень може розглядатися вже як особистісна ідентичність. Практично так само запропонувала аналізувати ідентичність індивіда Т. Баранова – з трьох точок зору: 1) місце у відносинах з іншими людьми (тут використовуються поняття соціальної структури та соціальних ролей); 2) якості, якими індивід наділяє себе (компетентність, привабливість, інтелект); 3) самооцінки (хороший – поганий і так далі) [2, с. 235].

Таким чином, ідентифікація як процес формування та розвитку Я-концепції спрямований на визначення Я-образу через засвоєння соціальних ролей, соціальних статусів і соціальних норм, що набуває особливого значення під час професійного становлення студентів-психологів.

В психологічному аспекті у студентському періоді життя розв'язуються завдання завершального самовизначення й інтеграції особистості у спільність дорослих людей: набуття Его-ідентичності (за Е.Еріксоном), самовизначення (за Д. Ельконіним), життєвого плану (за І. Коном), інтелектуального дозрівання (за Ж. Піаже, Г. Костюком), пошук сенсу життя (за В. Франклом, К. Обуховським), самореалізації та індивідуального розвитку (за А. Маслоу), прагнення до успіху в діяльності (за А. Мудриком), формування ціннісної та моральної свідомості, зростання сили «Я» та здатності проявити свою індивідуальність в умовах групової діяльності та інтимної близькості, дружби (за Г. Абрамовою), становлення якісно нової самосвідомості або Я-концепції.

Як зазначає О. Прокоф'єва, процес формування Я-концепції у студентської молоді – це складний системний процес, що характеризується взаємодією процесів особистісного розвитку, професіоналізації, соціалізації, міжособистісної комунікації та професійної взаємодії [11, с. 460]. Отже, розвиток Я-концепції студентської молоді пов'язаний, насамперед, із навчальною діяльністю.

Слід зазначити, що розвиток Я-концепції студентської молоді відбувається завдяки механізму соціалізації в умовах навчально-професійної діяльності, соціальної взаємодії студентської групи та професійної спільноти. Одним із внутрішніх механізмів формування та розвитку Я-концепції є рефлексія як критичне осмислення проблемно-конфліктної ситуації та власного Я в умовах подолання суперечностей та когнітивного дисонансу. Тому, на нашу думку, важливими чинниками розвитку Я-концепції виступають кризові періоди навчання у вищі. Криза засвідчує наявність суттєвих проблем особистісного та професійного становлення, однак стає стимулом для саморозвитку, активізує та збагачує психологічні

ресурси студентів щодо подолання ними складних життєвих ситуацій. На думку Ю. Поваренкова, в процесі фахової підготовки особистість переживає такі кризи професійного навчання: 1) криза 2-го курсу – усвідомлення та прийняття студентами нової соціальної ситуації розвитку. Дана криза долається через формування академічної форми навчання; 2) криза 4-го курсу – проходження педагогічної практики як перевірка професійної компетентності та спроможності. Ця криза долається через формування професійно-педагогічної діяльності. Обидві кризи психолог визначає як адаптаційні за сутністю [10, с. 92].

Експериментально-діагностичне дослідження проводилося серед студентів спеціальності «психологія» вищих навчальних закладів м. Дніпро – n=80 опитаних (1 курс – 20 опитаних, 2 курс – 20 опитаних, 3 курс – 20 опитаних, 4 курс – 20 опитаних).

Для визначення особливостей та когнітивної складності соціальної та соціально-психологічної ідентичності було застосовано «Тест двадцяти тверджень на самоставлення», розроблений М. Куном і Т. Макпартлендом. Аутентичний тест являє собою порівняно неструктуровану процедуру [9]. Респондентам пропонується надати 20 відповідей на питання «Хто Я?».

Передбачається, що з огляду на теорію символічного інтеракціонізму, що суб'єктивне уявлення людини про своє Я виступає як структура особистісних значень, які активно усвідомлюються індивідом і можуть бути виражені вербально, тобто тест надає можливість опосередковано визначити особливості соціальної поведінки випробуваного.

Автори методики під час роботи з тестом виділяли чотири основні категорії класифікації – А, В, С, D., перші з яких включають «об'єктивні» самовизначення, а дві останні – «суб'єктивні» самовизначення, які описують особливості розвитку соціальної та его-ідентичності. Відповіді категорії А представляють індивіда як фізичний об'єкт – Я як об'єкт в часі та просторі, який не передбачає структурованої ситуації поведінки або ставлення до інших (я – людина, я – жінка тощо); відповіді категорії В визначають індивіда переважно як соціальний об'єкт – Я як об'єкт в соціальному світі, включений в структуровані ситуації взаємодії та пов'язаний з іншими через норми, права та обов'язки, що зумовлені тією чи іншою соціальною роллю (я – студент, я – донька тощо); відповіді категорії С включають суб'єктивні визначення, які так чи інакше пов'язані з соціально релевантними характеристиками поведінки – Я як об'єкт власної рефлексії, з точки зору індивідуального стилю поведінки, соціально впізнаваних особливостей характеру, настроїв і переживань (добрий, розумний тощо); відповіді категорії D представлені суб'єктив-

Таблиця 1

Залежність навантаження категорій самоідентифікації від курсу навчання

Курс навчання	А категорія: індивід як фізичний об'єкт	В: індивід як соціальний об'єкт і суб'єкт	С: суб'єктивні самоідентифікації	Д: суб'єктивні самовизначення, які іррелевантні щодо соціальної поведінки
1 курс	5,25%	1,25%	91,00%	2,50%
2 курс	4,00%	3,75%	89,00%	3,25%
3 курс	6,50%	10,00%	81,75%	1,75%
4 курс	9,25%	16,00%	66,00%	8,75%
Загалом	6,25%	7,75%	81,94%	4,6%

ними самовизначеннями, які іррелевантні щодо соціальної поведінки – Я як суб'єкт рефлексії, абстрагованої від конкретної соціальної ситуації та від конкретних інших [3]. В даному дослідженні визначається відсоткова вага кожної категорії ідентифікації.

В таблиці 1 представлена залежність навантаження категорій ідентифікації (за методикою М. Куна та Т. Макпартленда) від курсу навчання.

Так, соціальна ідентичність (результати діагностичного дослідження за методикою «Тест двадцяти тверджень на самоставлення») представлена суб'єктивними ідентифікаціями за психологічними особливостями опитаних – 82% складають суб'єктивні визначення самоставлення та самоатрибуції якостей та рис.

Лише 7,75% відповідей стосуються самовизначення себе як суб'єкта соціальної взаємодії, яка виступає умовою формування позитивної Я-концепції, соціального Я як її складової частини, і особистості в загалі. Залежно від курсу навчання студентів можна зазначити зростання соціальних ідентифікацій (з 1,25% на першому курсі та 16% на четвертому) і зниження суб'єктивних, атрибуційних уявлень про власне «Я» (з 91% на першому курсі та 66% на четвертому), що свідчить про зростання рівня рефлексивності серед студентської молоді. Особливо слід зазначити статистично значне відхилення показників від переходу з 2-го курсу на 3-й курс, що пов'язано з проходженням нормативної кризи середини навчання (2-3 курси) – розчарування/сформованість професійної Я-концепції.

Висновки. Отже, як складова частина Я-концепції низька соціальна та когнітивна складність ідентичності та уникнення соціальної взаємодії (як низький рівень самоуявлень про себе як соціального суб'єкта, наділеного роллю та статусом) може сприяти формуванню негативної Я-концепції та ускладненню процесу професійного становлення студентів-психологів, що вказує на важливість соціальної ідентичності, як змістового простору соціальних контактів на всіх рівнях соціуму, як чинника можливої соціальної ізоляції індивіда.

Література:

1. Бандура А. Теория социального научения. Санкт-Петербург : Евразия, 2000. 320 с.
2. Баранова Т.С. Психологическое исследование социальной идентичности личности. Социальная идентификация личности. Т. 2: Кн. 2 / отв. ред. В.А. Ядов. Москва, 1994. С. 235–246.
3. Басюк В.С. Методы исследования самосознания в психологии личности и возрастной психологии. *Вестник Бурятского государственного университета*. 2012. № 5. С. 15–28.
4. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / пер. с англ. Михаил Гнедовский, Марина Ковальчук ; общ. ред. В.Я. Пилиповского. Москва : Прогресс, 1986. 422 с.
5. Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції. Тернопіль : Економічна думка, 2004. 310 с.
6. Иванова Н.Л. Проблема психологического анализа социальной идентичности. *Психология. Журнал Высшей школы экономики*. 2006. Т. 3. № 4. С. 21–22.
7. Мид Дж. Г. Интернализированные другие и самость. *Американская социологическая мысль: Тексты* / под ред. В.И. Добренькова. Москва : Изд-во МГУ, 1994. С. 224–227.
8. Социальная идентичность личности : содержание, структура, механизмы формирования : Монография / А.В. Миклаева, П.В. Румянцева. Санкт-Петербург : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2008. С. 8–47.
9. Назарчук Е.Я. Тест двадцати ответов: какую идентичность мы измеряем? *Социальная идентификация личности* / отв. ред. В.А. Ядов. Москва, 1994. Т. 2 : Кн. 2. С. 160–177.
10. Поваренков Ю.П. Психологический анализ профессионального становления учителя на стадии обучения в педагогическом вузе. *Вестник Башкирского университета*. 2006. № 3. С. 192–200.
11. Формування субсфери Я-соціально у юнацькому віці засобами гештальт-терапії / О.О. Прокоф'єва, А.Г. Мартинюк. *Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2015. Вип. 27. С. 460–470.

12. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. Санкт-Петербург : Из-во Питер, 2000. 656 с.
13. Столин В.В. Самосознание личности. Москва : Изд-во МГУ, 1983. 284 с. Київ : Либідь, 2003. 376 с.
14. Тихомиров О.К. Понятия и принципы общей психологии: учебное пособие. Москва : МГУ, 1992. 87 с.
15. Rogers C.R. Client-centered therapy, its current practice, implications, and theory. Boston : Houghton Mifflin, 1951. 560 p.
16. Staines J.W. A psychological and sociological investigation of the self as a significant factor in education unpublished Ph. D. Thesis, University of London. 1954. P. 83–87.
-

Aharkov O. A. Social and personal identity in the structure of the I-concept of psychologist students

In the article the educed features of forming of social and personality identity as a constituent of I-concepts on the different stages of the professional becoming of students-psychologists. The problem of I-concepts in modern psychology, that it is determined most researchers as a kernel of personality and is characterized subjectivity, multidimensionality, good organization and structured, is considered, relatively bar and formed in the process of social cooperation. Certainly, that authentication as a process of forming and development of I-concepts is sent to determination of I'm an image through mastering of social roles, social statuses and social norms, that takes on the special significance during the professional becoming of students-psychologists. A social identity (results of diagnostic research on methodology "Test of twenty statements on self-relation") is presented by subjective authentications after the psychological features of polled – 82% fold subjective determinations self-relation and self-education qualities and lines. As a constituent of I-concepts subzero social and cognitive complication of identity and avoidance of social cooperation (as a low level of self-representations about itself as the social subject provided with a role and status) can assist forming of negative I-concepts and complication of process of the professional becoming of students-psychologists, that specifies on importance of social identity, as semantic space of social contacts on all levels of society, as to the factor of possible social isolation of individual.

Only 7,75% answers are touched by self-determinations of itself as a subject of social cooperation that comes forward as a condition of forming of positive I-concepts, social I as by her constituent, and personalities in public. Depending on the course of studies of students it is possible to mark increase of social authentications (from 1,25% on first course and 16% on fourth) and decline of subjective, attribution phenomena about own "I" (from 91% on the first course and 66% on fourth), that testifies to the increase of level of reflectivity among student young people. It especially follows to mark statistically considerable deviation of indexes from a transition from a 2th course on a 3th course, that it is related to passing of normative crisis of middle of studies (2–3 courses) is disappointment / formed of professional I-concepts.

Key words: professional formation, students, I-concept, identification, social and personal identity, normative crises of training.